

Лекція 2

Як вибрати засоби індивідуального захисту

На підприємствах, де виконують роботи зі шкідливими і небезпечними умовами, а також такі, що пов'язані із забрудненням чи несприятливими метеорологічними умовами, завжди актуальне питання: як забезпечити працівників засобами індивідуального захисту (ЗІЗ).

Роботодавець забезпечує власним коштом придбання, комплектування, видачу та утримання ЗІЗ ([ст. 8 Закону про охорону праці](#)). Тому так важливо, щоб працівники служби охорони праці правильно розраховували потребу в таких засобах. Це дасть змогу постійно підтримувати їх у необхідній кількості та, за потреби, оперативно забезпечувати ними працівників. А у підсумку — зменшить витрати підприємства.

Скористайтеся практичними порадами, які спростять вашу роботу із визначення потреби та вибору ЗІЗ.

Враховуйте Технічний регламент

Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, які використовує працівник, а також санітарно-побутові умови мають відповідати вимогам законодавства ([ст. 6 Закону про охорону праці](#)).

Тому під час вибору ЗІЗ враховуйте норми [Технічного регламенту засобів індивідуального захисту](#), затвердженого постановою КМУ від 21.08.2019 № 771, (далі — Технічний регламент). Він визначає вимоги до рівня безпеки ЗІЗ, процедуру оцінювання відповідності таким вимогам, встановлює правила маркування ЗІЗ і введення їх в обіг.

Якщо ви знаєте положення Технічного регламенту, вам буде легше зорієнтуватися в асортименті ЗІЗ і врахувати при їх виборі умови праці саме на вашому підприємстві. Але насамперед з'ясуємо, які ж бувають засоби індивідуального захисту.

Цитата

Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) — спорядження, спроектоване та виготовлене для носіння чи тримання людиною для захисту від одного або більше ризиків для здоров'я чи безпеки цієї людини.

[п. 6 п. 3 гл. I Технічного регламенту](#)

Також до засобів захисту відносять:

- поєднання кількох видів пристосування чи спорядження, призначених для захисту користувача від одного чи кількох видів потенційного (одночасного) ризику;
- захисне пристосування чи спорядження, призначене для носіння користувачем або його захисту, яке є частиною або яке використовують разом з іншим обладнанням;
- замінні компоненти засобів захисту, необхідні для їх нормального функціонування та які використовують тільки для таких засобів.

Засоби захисту поділяють на три категорії залежно від ризиків, від яких захищають ЗІЗ:

Ризики, від яких ЗІЗ повинен захищати користувачів	Чинники, від яких захищають ЗІЗ
Поверхнєве механічне пошкодження	<p style="text-align: center;">Категорія I</p> <ul style="list-style-type: none"> • контакт з миючими засобами слабкої дії або тривалий контакт з водою; контакт з гарячими поверхнями, температура яких не перевищує 50°C; пошкодження очей через вплив сонячного світла (окрім часу спостереження за сонцем) • атмосферні умови, що не мають екстремального характеру
Ризики, що не належать до перелічених у категоріях I та III	<p style="text-align: center;">Категорія II</p> <p>Чинники, від яких не захищають засоби першої і третьої категорії</p>
Ризики, що можуть привести до серйозних наслідків: спричинити смерть або незворотну шкоду здоров'ю користувача	<p style="text-align: center;">Категорія III</p> <ul style="list-style-type: none"> • речовини та суміші, які є небезпечними для здоров'я середовища з дефіцитом кисню; • шкідливі біологічні агенти; • іонізуюче випромінювання • середовища з високою температурою, вплив яких порівнюється з середовищами із температурою повітря щонайменше 100 °C • середовища з низькою температурою, вплив яких порівнюється з середовищами із температурою повітря -50 °C або нижче; • падіння з висоти • ураження електричним струмом і робота під напругою; • утоплення • поранення від ручних бензопил; • струмені високого тиску • вогнегнєвильні рани чи поранення ножем • шкідливий шум

Не обмежуйтеся типовими нормами

Чинне законодавство України встановлює низку норм, яких потрібно дотримувати, коли визначатимете потреби у ЗІЗ. Роботодавець має передбачати спеціальний одяг і спеціальне взуття окремо для чоловіків і жінок. При цьому вказати найменування нормативних документів, найменування ЗІЗ, врахувати їхні моделі, призначення за захисними властивостями, розмір і зріст, а для захисних касок і [запобіжних поясів](#) — типорозміри.

Акцент

Якщо на працівника під час роботи впливає більш як один [шкідливий](#) та/чи [небезпечний виробничий фактор](#), йому одночасно потрібно носити кілька ЗІЗ, наприклад захисну каску, лицьовий щиток чи [захисні окуляри](#) та шумозахисні навушники. У такому разі попіклуйтеся, щоб ці ЗІЗ були сумісними та ефективними проти наявної небезпеки.

Враховуйте характеристики ЗІЗ та їхню якість, адже від них залежатиме стан здоров'я працівників підприємства, а інколи навіть їхнє життя.

На потребу ретельно обирати ЗІЗ вказує і чинне законодавство. Придбавати ЗІЗ потрібно у суб'єктів господарювання, які виробляють та/або реалізують продукцію відповідно до чинного законодавства. Це передбачають, зокрема, [Мінімальні вимоги безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці](#), затверджені наказом Мінсоцполітики від 29.11.2018 № 1804 (*далі* — Мінімальні вимоги). **Умова** — ЗІЗ, які закупаєте, мають **позитивний висновок** державної санітарно-епідеміологічної експертизи, **сертифікат відповідності чи свідоцтво** про визнання відповідності та відповідають Мінімальним вимогам.

Якщо **порушите нормативні вимоги** до придбання ЗІЗ, це призведе як мінімум до того, що підприємство нестиме відповідальність, а як максимум — зросте кількість [професійних захворювань](#) і [нешасних випадків](#).

приклад. Судове рішення: Відповідальність за неякісні ЗІЗ

Головне управління Держпраці у Харківській області у червні 2021 року провело планову перевірку у фізичної особи — підприємця, розповсюджувача засобів індивідуального захисту (ЗІЗ).

Під час перевірки інспектори виявили невідповідність ЗІЗ вимогам [Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»](#) від 02.12.2010 № 2735-VI (*далі* — Закон № 2735) і Технічному регламенту засобів індивідуального захисту, затвердженого постановою КМУ від 27.08.2008 № 761, який був чинним на момент перевірки.

Наприклад, [на захисних рукавичках](#) були відсутні:

- ідентифікаційні або розпізнавальні знаки, які стосуються захисних властивостей ЗІЗ та повинні мати форму гармонізованих піктограм або ідеограм і чітко читатися протягом передбачуваного строку служби засобу;
- інструкція з експлуатації, збереження, очищення, обслуговування і дезінфекції ЗІЗ;
- маркування ЗІЗ знаком відповідності технічним регламентам.

За кожний вид продукції, який не відповідає вимогам законодавства, суб'єкт господарювання отримав постанову, що він має сплатити штраф за порушення вимог [пункту 2 частини 2 статті 44 Закону № 2735](#).

Суб'єкт господарювання не погодився з результатами перевірки, звернувся з позовом про скасування постанов до Харківського окружного адміністративного суду.

Суд дослідив доводи сторін і матеріали справи та дійшов висновку, що Головне управління Держпраці у Харківській області діяло на підставі, у межах повноважень та у

спосіб, що передбачає законодавство. Позовні вимоги суб'єкта господарювання суд визнав необґрунтованими та такими, що не підлягають задоволенню.

Суб'єкту господарювання довелось сплатити штраф на загальну суму 357 000 грн.

Роботодавець приймає і перевіряє ЗІЗ, що надходять на підприємство, на їх відповідність вимогам нормативних документів, як-от ДСТУ, ГОСТ, ТУ. Для цього створить комісію з представників адміністрації, профспілкової організації підприємства (за її відсутності — [уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці](#)).

[Скачайте >> Наказ про створення комісії з приймання і перевірки ЗІЗ](#)

Якщо спецодяг, спецвзуття чи інші **ЗІЗ не відповідають вимогам** нормативно-технічної документації, у встановленому порядку **поверніть або замініть** неякісні ЗІЗ відповідно до актів законодавства та укладеного договору.

Якість ЗІЗ потрібно постійно перевіряти ще й тому, що вона істотно впливає на визначення потреби у них. Взаємозв'язок очевидний: що якісніші ЗІЗ, то ліпший захист вони забезпечують та/або то довший строк експлуатування вони мають.

На перший погляд, визначити потребу у ЗІЗ не так вже й складно. Варто лише скористатися математичним підрахунком і типовими галузевими нормами безоплатної видачі спецодягу, спецвзуття та інших ЗІЗ. Зокрема, [Нормами безоплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту працівникам загальних професій різних галузей промисловості](#), затвердженими наказом Держгірпромнагляду від 16.04.2009 № 62 (*дали* — Норми безоплатної видачі).

Проте у більшості Норм безоплатної видачі не врахована **динаміка розвитку ЗІЗ**, для виробництва яких уже давно використовують найсучасніші досягнення науки. Нині на ринку ЗІЗ доступні моделі з надзвичайно високими показниками рівня захисту та витривалості. Їх можна використовувати значно довший строк, аніж той, що вказаний у Нормах безоплатної видачі.

Якщо ви забезпечите працівників вашого підприємства такими ЗІЗ, у вииграші залишаються всі: працівники отримають ліпший та надійніший захист, а керівник оптимізує фінансові витрати.

Якщо плануєте використовувати ЗІЗ протягом строку, що відрізняється від Норм безоплатної видачі, узгодьте це питання з профспілковою організацією підприємства.

Чергові ЗІЗ утримуйте в призначеному для зберігання приміщенні в належному гігієнічному стані. Видавайте їх під відповідальність керівників робіт або керівників змін.

Строки використання чергових ЗІЗ у кожному конкретному випадку залежно від характеру та умов роботи працівників **встановлює роботодавець** за узгодженням із профспілковою організацією підприємства (за її відсутності — уповноваженою найманими працівниками особою з питань ОП). При цьому строки використання чергових ЗІЗ мають бути не менше за строки використання відповідних ЗІЗ, які видають в індивідуальне користування згідно з [Нормами безоплатної видачі \(абз. 2 п. 10 Мінімальних вимог\)](#).

Порада

Для того щоб правильно визначити потребу вашого підприємства у ЗІЗ, організуйте взаємодію служби охорони праці та матеріально-технічного забезпечення із персоналом, постійно моніторте ринок ЗІЗ, відстежуйте надходження якісних новинок.

Скептики нарікатимуть на вартість новітніх ЗІЗ. Та гідною відповіддю їм може стати фраза, яка вже встигла стати крилатою: «Ми не настільки багаті, щоб купувати дешеві речі». Фінансовий аналіз підтверджує економічну ефективність використання сучасних якісних ЗІЗ, що виготовлені з урахуванням світових стандартів.

Визначте порядок видачі

Законодавство встановлює, що роботодавець згідно з колективним договором може **додатково, понад встановлені норми**, видавати працівникам певні ЗІЗ, якщо фактичні умови праці цих працівників потребують їх застосування (ст. 8 Закону про охорону праці).

[Стане в пригоді >> Наказ про забезпечення засобами індивідуального захисту працівників певних категорій](#)

Власник або уповноважений ним орган розробляє за участю професійних спілок і реалізує **комплексні заходи** щодо охорони праці відповідно до Закону про охорону праці, зокрема **План заходів** щодо охорони праці, який включають до колективного договору (*далі* — План заходів). У цьому плані, з-поміж іншого, визначають і **порядок забезпечення працівників ЗІЗ** понад передбачені Нормами безплатної видачі.

Добірка

До теми

- [Комплексні заходи для підвищення рівня охорони праці](#)
- [Комплексні заходи з охорони праці: як розробити і впровадити](#)

Порядок забезпечення працівників ЗІЗ має відповідати потребам підприємства та бути зрозумілим всім його працівникам.

У **Плані заходів** визначте осіб, відповідальних за його опрацювання, впровадження та контроль дієвості, а також — фінансування поточних потреб для ефективної реалізації Плану. Передбачте спеціальне навчання, підготовку та інструктажі працівників щодо застосування ЗІЗ. Визначте умови використання ЗІЗ, їхню номенклатуру, правила догляду та обслуговування (очищення, хімічного очищення, дезінфекція, пошук неполадок, визначення необхідності заміни вузлів, перевірка експлуатаційних характеристик ЗІЗ).

Порада

Коли складатимете План заходів, зокрема частину щодо видачі ЗІЗ понад норму, врахуйте:

- характер небезпек і як довго працівники перебувають під їх дією;
- характеристики робочих місць;
- ефективність дії ЗІЗ;
- можливості зберігання, обслуговування ЗІЗ тощо.

Якщо визначатимете порядок забезпечення ЗІЗ понад встановлені Нормами безоплатної видачі на підприємстві, з'ясуйте, чи відповідає ЗІЗ, який ви плануєте застосовувати, наявним на робочому місці умовам праці та небезпекам — з урахуванням кількості працівників, яким вони мають бути видані.

Небезпеки, при роботі в яких працівників забезпечують ЗІЗ понад норму
(за [додатком 2 до Мінімальних вимог](#))

Чинники	Яку небезпеку становлять
Фізичні	Механічні ураження: удари, падіння, ковзання, порізи, проколи, розриви, здавлювання, стиснення, стирання шкіри, падіння з висоти. Термічні ураження: опіки, перегрів від теплового випромінювання, дія відкритого вогню, переохолодження. Ураження організму від підвищених рівнів загальної та/чи місцевої вібрації, шуму, інфразвуку, ультразвуку, підвищеної та/чи зниженої вологості та/чи рухомості повітря робочої зони, підвищеного значення електричної напруги та/ чи статичної електрики, недостатньої освітленості робочої зони, підвищеного рівня іонізуючої та/чи неіонізуючої радіації випромінювань електромагнітного та/чи магнітного полів у робочій зоні
Хімічні	Ураження дихальних шляхів від підвищеної запиленості та/чи загазованості повітря робочої зони шкідливими речовинами: твердими, рідинними, аерозольними, токсичними, подразнюючими, сенсibiliзуючими, канцерогенними, мутагенними
Біологічні	Ураження організму шкідливими бактеріями і вірусами, цвіллю, грибами тощо та продуктами їхньої життєдіяльності
Психофізіологічні	Ураження організму від статичних і/ чи динамічних фізичних перевантажень, нервово-психічних перевантажень (розумових, зорових, емоційних, монотонності праці)

Тому нагадайте вашому роботодавцю, що він має забезпечити:

- визначення за результатами атестації робочих місць за умовами праці чи проведених інструментальних досліджень значень (рівні, концентрації) шкідливих і/чи небезпечних факторів виробничого середовища, яких не можна уникнути за допомогою організаційних, технічних, технологічних та інших заходів, а також засобів колективного захисту;
- визначення характеристик, які повинні мати ЗІЗ, для ефективного захисту працівників, беручи до уваги незручності, що вони можуть створювати самі;
- порівняння ЗІЗ за необхідними захисними властивостями, експлуатаційними та ергономічними характеристиками з огляду на специфіку їх безпосереднього використання.

Для полегшення вибору ЗІЗ понад встановлені Нормами безоплатної видачі користуйтеся також [Орієнтовним переліком робіт, які вимагають застосування певних видів засобів індивідуального захисту](#) (наведений у [додатку 3 до Мінімальних вимог](#)).

За результатами проведених заходів складіть таблицю врахування ризиків для обґрунтування вибору та використання ЗІЗ.

[Таблиця врахування ризиків для обґрунтування вибору та використання ЗІЗ](#)

Пропишіть Порядок заміни

Законодавець дав право підприємствам в окремих випадках **замінювати одні ЗІЗ іншими**. Для цього роботодавець має погодити з профспілковою організацією підприємства ([уповноваженою найманими працівниками особою з питань ОП](#)) порядок такої заміни.

Акцент

У разі заміни одних видів спецодягу та спецвзуття на інші не мають погіршуватись їхні захисні властивості та умови праці для користувача.

Дозволено замінювати:

- комбінезон на костюм і навпаки;
- костюм — напівкомбінезоном із сорочкою (блузою) або сарафаном із блузою;
- костюм із сукна на костюм із вогнезахисним або кислотозахисним просоченням;
- костюм брезентовий на костюм із вогнезахисним або водовідштовхувальним просоченням;
- черевики (напівчоботи) шкіряні — чоботами гумовими і навпаки, черевики (напівчоботи) — чоботами і навпаки, валянки — чоботами і навпаки ([п. 3. розд. III Мінімальних вимог](#)).

чи можна використовувати спецодяг, який підприємство виготовило самостійно

Ситуація. Відповідно до пункту [4.30 ДБН А.3.2-2-2009 «Охорона праці і промислова безпека у будівництві. Основні положення»](#) всі особи, що перебувають на будівельному майданчику, зобов'язані носити захисні каски, сигнальні жилети. Наше підприємство пошило для працівників спецодяг, куртка якого за своїми характеристиками (колір, наявність світловідбивальної полоси) схожа із сигнальним жилетом. Чи заміняє такий вид спецодягу сигнальну жилетку?

Рішення. Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок придбання, комплектування, видачу та утримання ЗІЗ для безпеки та захисту здоров'я працівників. На це вказують [Мінімальні вимоги](#).

ЗІЗ повинні:

- відповідати наявним на робочому місці **умовам і ступеню ризиків** для життя та здоров'я працівників;
- не призводити до будь-якого збільшення рівня цього ризику;
- підходити користувачеві після необхідного регулювання.

Питання щодо заміни сигнального жилету на спецодяг зі світловідбивальною полоскою має вирішити комісія з представників адміністрації, профспілкової організації ([уповноваженої найманими працівниками особи з питань ОП](#)) підприємства.

Комісія має взяти до уваги:

- якщо існує більше ніж один ризик для життя і здоров'я працівників, що визначає необхідність одночасно носити більше ніж один ЗІЗ, такі засоби мають **бути сумісними та ефективними** проти наявних ризиків ([п. 5 розділу II Мінімальних вимог](#));
- заміна одних видів спецодягу та спецвзуття на інші **не має погіршувати** їхні захисні властивості та умови праці для користувача ([п. 3 розділу III Мінімальних вимог](#)).

Питання до самоконтролю:

1. Вимоги законодавства щодо ЗІЗ.
2. Ризики, які потрібно врахувати під час вибору засобів захисту.
3. Порядок забезпечення ЗІЗ працівників понад встановлені норми.
4. Заміна одних засобів захисту іншими. Зразки наказів